

UZ OVAJ BROJ

(Mostovi br. 98/1995)

asopisi, kao ovali s predjelima i poslužavnici sa sitnim kola ima, postoje da bismo uživali u raznovrsnosti književne trpeze; njihovi tematski brojevi, poput glavnog jela, nude ukus dubine: raznolikost unutar jednoga. San svakog takvog broja jeste da bude maketa neke buduće antologije. Za ovaj to ne važi.

U proleće 1989. godine *Književna re* bila je naumila da iziđe s dva-tri tematska broja; pomažu i Vladi Pištalu i Dejanu Simonovi u oko arapskog broja, otkrio sam im majdan klasike i moderne u Kuzminjevoj kućnoj radinosti; i sam sam priložio ponešto; dvadeset etiri strane *Re* i oas su bile ispunjene; niko se nije zanosio da će to biti reprezentativni uzorak.

Tempirali smo broj isto ovako – za početak jesenje sezone. U junu neko u *Književnoj re* i beše džarnuo vlast; prvi septembarski broj sveo se, naprasno, na šesnaest strana; trećina priča i pesama je otpala; najlepše i najvažnije dve ilustracije (uz moj mali esej o klišeima u umetnosti) tako će su izostale; ispod *tugre* (monogram osmanskog sultana) na naslovnoj strani neko je napisao da su ilustracije u tom broju *besmele* (krasnopisane invokacije imena Božjeg); mada zgranut i bezmalo uvređen, jer to je bila posledica površnog čitanja mojih napisa, nisam zahtevao ispravku – broj time ne bi bio ni bolji ni gori. Znam da ga dan-danas, pored orijentalista od zanata, uvaju višeni pripadnici ovdašnje književne aršije.

Beograd nema mnogo asopisa, a ima arabista. Pet godina (od *arapskog* broja *Književne re*) nije kratko vreme, a arapska književnost je inače relativno malo prevođena. *Mostovi* su prevodila koje glasilo; iskoristio sam jedan povod i oslovio u vezi s tim Drinku Gojković; složili smo se da treba napraviti i tematski broj *Mostova* posvećen arapskoj književnosti i da se gvožđe kuje dok je vruće.

Ne mora se poznavati savremena arapska književnost da bi se shvatilo da se ona ne može predstaviti na sto šlajfni; predočio sam da to naročito ne bi mogla nekolicina zaljubljenih u arapski jezik, koji se književnošću u bave malo i neredovno. Oni koji bi to možda mogli, odviše su zauzeti drugim poslovima. Pomirili smo se s perspektivom da izbor tekstova bude slučajni rezultat ličnih ukusa i prevodilačkih nemira.

Moglo se, zarad raznovrsnosti, ograničiti na samo jedan prilog po zemlji, po prevodiocu, po piscu ili po žanru; svi mi koji smo potpisali prevode u ovom broju prevodimo samo radi prevođenja – da nas želja mine; ograničenja te vrste značila bi da neki prevodi moraju nastati po porudžbini, van svrhe koju nose u samima sebi; individualna prevodilačka traganja bila bi u pozadini, a prevodi bi popunjavali zadatu šemu koju bi valjalo opravdati.

Umesto toga, iz fioka su vađeni gotovi prevodi; bilo ih je desetak puta više no što se vidi; svi potiču iz istog, književnog arapskog jezika i – gle! – pripadaju istoj, arapskoj književnosti; svi Arapi odavno ne žive u jednoj državi, ali oduvek pišu jednim jezikom, kojim nikada nisu govorili; diglosija i mit *arapstva* žive naporedo. Dela su nastala u rasponu od oko pola veka; neki pisci odavno su slavni, a neki to nikad neće postati; nedostaju pera Magreba; dva autora su žene; gotovo sve je proza, ali ona jedna poema (s pratećim aparatom) sasvim je vanredna; tri savršeno ozbiljne numere pripadaju tzv. devojki književnosti.

Mimo običaja, o većini autora naeni su osnovni podaci; imena njihovih zavičajnih država nisu odveć poznata; politička izdajenost ne markira arapske subnacionalne književnosti koliko to katkad čini dijalekatska raznorodnost.

Za godinu ili za deset godina, u posebnoj broju nekog asopisa od svih onih koji će tada izlaziti u Srbiji, pojaviće se neki novi izbor tekstova iz savremene arapske

književnosti. Ako ovaj sadašnji izbor pomogne da taj budu i bude bolji, svi ćemo biti zadovoljni.

Srpko Leštari ,
1. jula 1994.

Srpko Leštari :

MAGIJA MOJNIH UZORA ILI MODERNIZAM KAO ZADATAK

Pre nekog vremena pamtio sam da je neka žena iz Švedske donele su izvrsnu kratku priču u *Kad su konji klasali* iz pera kuvajtskog eksperta za zaštitu na radu i strasnog sindikaliste El Adžemija (Muhammad Mas'ud al-Ajami) u mom prevodu; priča je alegorija despotizma i krvavog ustanka za oslobođenje; upadljiva neizmjenjivost jednog simbola (imena srećne kraljevine – složenice rođene iz semantičko-morfološke igre atipične za arapski jezik) navela me je da upitam pisca za značenje; odbio je da ga oda, zaprepastivši me izvinjenjem da za to još nije došlo vreme.

Požurio sam da ovaj mali književni tražim ugradim u belešku o sažetosti izraza i fotografskom stilu scenskih opisa koji je svojstven pričaama tog autora; nisam ništa govorio o njegovim književnim uzorima i razvoju proznog izraza u kuvajtskoj ili, uopšte, arapskoj savremenoj kratkoj prozi poslednjih decenija. A i kako bih: niti poznajem materiju, niti sam predviđao da u još nekad doima i u tako posredan javni dodir s temom.

Ali vreme uvek ostavlja tragove. U Kuvajtu sam neposredno pre toga proveo gotovo jednu godinu; bilo je glupo ako sam očekivao da će to proći bez posledica. Tokom sedeljki uz čas i TV dnevnik u provizornom klubu književnika u Kifanu (stare prostorije behu oštećene tokom događaja slavnihi širom planete pod kišom imenom *Pustinjska oluja* i još nisu bile renovirane), dva-tri puta mi pomenuše izvesnog Sulejmana el Šatija (Sulayman ash-Sha'bi); ovek pod tim imenom izgleda da nikada nije navraćao u klub, ali je njegov ugled bio očigledan i nesporan. Iz razgovora s dvojicom tamošnjih intelektualaca¹⁾ shvatio sam tek toliko – da je taj vatreni zato nik modernih strujanja u književnosti pisao o Brehtu i Džojosu, da je objavio nekoliko zbirki kratkih proza i da je njegovo pero najzaslužnije za potonje istraživanje koje poduhvate mnogih, kako u samom Kuvajtu, tako i u obližnjim Emiratima; naročito su pominjali jednu, sasvim određenu priču; uoči da joj se naslov bavi samim sobom.

Moja tadašnja preuzetost na poslu i obilježje tema o kojima sam hitao da se obavestim u inili su svoje: nisam se valjano obavestio ni o čemu. Znao sam samo da je jedna El Šatijeva priča ušla u legendu, da je pisac rođen nekako uoči sredine stoleća, da je doktorirao na sociologiji u Americi, da piše u onom maniru fotografskih scenskih

¹⁾ Njihova dostojna imena želim da navedem posebno. Tarik (Tariq Abdalla Awad) doktor je engleske književnosti s manchesterškog univerziteta i tradukolog. Ovaj bivši mladić, šef katedre za anglistiku na Filološkom fakultetu Kuvajtskog univerziteta batalio je taj ugledni položaj posle samo tri-četiri godine, jer nije podnosio da mu dvostruko stariji profesori dovedeni u najam iz Kaira i Damaska snishodljivo (s rukom u ruci i pognut, kako mi je sam opisivao) ulaze u kabinet i oslovljavaju ga s „beže“ – kako su znali da je inače najmudrije reči. Sada je vlasnik prevodilačkog biroa *Abradž* (Al-Abradž) i male spoljnotrgovinske firme pod istim imenom. Drugi, Sulejman (Sulayman al-Haf), studirao je teatrologiju u Lenjingradu i Los Angelesu, na čelničkom je odeljenju za kulturne veze s inostranstvom u Ministarstvu informacija, glavni urednik časopisa *Svetska kultura* (Al-aqfa al-alamiyya) i jedan od urednika u časopisu *Bejn* (Al-Bayn), glasilu *Udruženja pisaca u Kuvajtu* (Rabitat al-udab' al-Kuwayt). Dve drame izvođene su mu na scenama Kuvajta i Abu Dabija.

opisa na koji sam ja, sticajem okolnosti, naišao najpre kod El Adžemija, kome je on bio i ostao uzor.

Pred moj povratak u Beograd El Hlefi mi je, uz svoje dve prozne zbirke i jednu dramsku poemu ispisanu naročito za mene rukom kaligrafa (tako da jedva mogu da je čitam), spakovao nekoliko ukoričinih starijih kompleta *Bey na*, s napomenom da u tu na i razne stvari za koje sam se uzgredno raspitivao²⁾. Rastali smo se sredinom prethodne godine. Jugoslovenski avioni već više nisu leteli van zemlje. Nijedan od povezanih godišnjaka nije težio manje od pet kilograma, a ni ostalih knjiga nije bilo malo – četiri velika kartonska sanduka od *Kenta*, *Dunhilla* i *Marlboro*. Lomataju i se preko Pešte, po autobusima i vozovima, mrzak kondukterima i sumnjiv carinicima, dovukao sam sve to kući, naravno, pustio da odstoji. Morao sam sa ekati da me crv radoznalosti dovoljno nagriže. Vreme je proticalo i, jednoga dana (koji se, naoko, nije ni po čemu razlikovao od prethodnih, ali je bio mlađi za godinu), godišnjaci se asopisa na oše se preda mnogom na stolu.

Krenuo sam od prvog broja, iz aprila 1966. godine. Kuvajt, koji je nezavisnost stekao 1961, u to je vreme dobio univerzitet. Izgleda logično da je tadašnji drugi krug akumulacije humanistički usmerenih duhova, mahom odškolovanih u Evropi, rezultirao jednovremenim pokretanjem više časopisa za kulturu. *Bey na* se održao bez prekida do danas.

Teško me je privoleti da prevodim što god duže, ali kad naiđem na dobru priču potpuno se zaludim i nemam mira dok je ne prevedem; u svakom broju *Bej na* nalazile su se bar po dve kratke priče. Shvatio sam to kao provokaciju i priliku koja obe avajtaliku i prevodila ku avanturu. Sladio sam se unapred, ali – avaj! – preuranjeno. Kao i obično, uostalom.

Bile su tu zastupljene obe grupe – originalne i prevedene priče. Ovih drugih bilo je znatno manje; u ovi imena Franka, Pirandela, Hakslija i Brehta; u šestom broju pažnju mi privuče esej o Kavabati, a u 55. broju iz 1970. na ovi ilasovu priču u *Rat* u te nom prevodu Isama Usajrana (Ismail) s francuskog, bez ikakve beleške o piscu, kako je i dan-danja običaj u arapskoj periodici; ako ne računamo jednu navodno ukrajinsku priču (bila je ruska), prevoda s istog jezika nije bilo, pa ni s hebrejskog, turskog i persijskog. Od imena arapskih autora nijedno mi nije bilo poznato iz ranijih godina: redakcija se, verovatno, oslanjala na mlade domaće entuzijaste. Većina tih imena upućivala je na zalivsko, retko na egipatsko ili sirijsko-palestinsko poreklo autora. Tematika je bila mahom urbana, vezana za realnosti razvoja života u Zalivu tih godina. U prvih šezdeset brojeva javiše se i dva devojka ka imena (jedno je danas poznato ime Fatime Nahid (Fatima Nahid)).

itaju i te priče obuzimala su me različita osećanja. Nadu da u na i *svoju priču*, koju u strasno zavoleti i odmah hteti da prevedem, smenjivalo je razočaranje, iza toga javljali su se sažaljenje i možda prezir, pa ljutina, sve do očajanja; onda opet nada, i tako redom, bez kraja i konca.

Veruje se da je arapski Vuk živio u sedmom veku; nije uopšte važno da li je to bio jedan čovek, ili više ljudi; za jezički standard (al-*arabiyya al-fuṣṣā*) uzeta je izvesna mešavina tadašnjih dijalekata. Taj *koiné* srećemo u *Kuranu* i tzv. klasičnoj poeziji, ali

²⁾ Danas znam da je time mislio da u njima naći presek onog razdoblja tokom kojega su se stvari dogđale, uključujući i El Šatijevu priču koja predstavlja prelom, jer je u kuvajtskoj i zalivskoj kratkoj prozi odigrala važnu ulogu – poput one koju je na svetskoj sceni odigrao Borhesov *Alef*, ili, radije, nešto pozniji Sartrovi i Aragonovi spisi iz vremena pre i oko El Šatijeva rođenja. Mogući uticaj zvezda nije dokazan, ali računam da se mnogi ne bi za udili tvrdnji da je bio presudan.

tim jezikom niko normalan ne govori, niti je ikada govorio.³⁾ Ovo strahovito usporava stilisti ka istraživanja i ometa razvoj modernog književnog izraza. Borbe oko tog pitanja traju od druge četvrtine ovog veka i ne vidi se da će ikada prestati. Vrsni filolog Matar (Abd al-Aziz Matar), došao sa Nila, objavljuje 1969. godine deskriptivnu studiju o kuvajtskom dijalektu i dobija visoku ocenu uvenog profesora Anisa (Ibrahim Anis), koju novembarski broj *Bejana* prenosi na tri strane. U strahu od mogućnosti koje se time otvaraju, godinu dana potom, mlade nade kuvajtske literature ostaju neme kad njihovo ve ugodno glasilo u dva nastavka donese otrovan tekst iz pera glavnog urednika časopisa, kojim se napada poezija na narodnom jeziku, a veli o dogma o božanskom poretku „ istog“ arapskog jezika. Bez reči i protesta! Korak napred, dva nazad.

Ovo me je sasvim ozlojedilo. Tokom tri večeri bio sam pročitao ve dvadesetak priča; sve su bile slabe; pomislih da obustavim traganje; izgledalo je da me samo to može spasti daljih muka. Ali, s takvim ishodom nisam se mogao pomiriti. Poraz ne bi bio samo moj. Težio sam se misliti da su to tek šezdesete i da je Kuvajt mlada država. Ustvari, negde u sebi verovao sam da je dobra priča tu negde...

Naredna priča bila je gora od prethodnih; u jedan mah javi mi se zlobna želja da prevedem upravo nju i raspišem se o bezuspešnom nastojanju Arapa – nekad slavni pripovedača – da danas ponovo otkriju sebe u pripovedanju. Neka svi vide zašto se tako malo prevodi s arapskog i da li su samo prevodioci izdajice! Srećom, blagovremeno se zgrozih nad samim sobom. Pade mi na um opštepoznata istina da kratka priča nije pripovedanje. Za sve Arape, ne samo Kuvajćane, ona je nova, strana forma, kojoj oni ne znaju svojstva, već samo vide da se bez nje ne može, pa je pišu kao delo s porukom, umesto da stvaraju tekst. Instinktivno slede i moćne i magične zapadne uzore, moderni su *po zadatku*. Samo se po sebi onda razume da je dobru priču teško napisati.

A ostali narodi? Nisu li i naši časopisi nekad prezentirali tako slabe priče s jednakom u estalošću? Možda su američki, francuski i ruski srbisti (pознаваоци i ljubitelji Poa, Mopasana i Čehova) krajem prošlog i početkom ovog veka doživljavali sličnu na razaranje prelistavaju i tadašnja beogradska izdanja? Istorije svetske književnosti prepune su vesti o tome ko se na koga ugledao da bi bio *u trendu*. Jedan Akutagava kopirao je Čehovku, što nije bacilo ni najmanju senku na njegovu slavu i veličinu. Ali ove kuvajtske priče s kraja šezdesetih i početka sedamdesetih bile bi u nas *demode* i da ih je neko preveo tada, čim su nastale. Taman kao i glavnina ukupne svearapske produkcije kratkih proza ne samo toga vremena, već do dana današnjeg.

Obzovoljen, odlučih da pronađem samo hvaljenu El Šatijevu priču i vidim da li mi se bar ona dopada. Uostalom, zašto bi mene interesovala kuvajtska ili egipatska priča – svaku arapsku priču koja je dobra napisao je, što se mene tiče, ne neki Kuvajćanin, niti Egipćanin, već neki talentovan i umešan pojedinac koji piše na arapskom jeziku; zato ću potražiti takvu priču, a uopštavanja (u koja sam nehotice zapao) prepustiti onima koji su im dorasli. Samo što po Čeh pregledati sadržaj narednog, 11. broja iz februara 1967, ustanovih da je priča tu. Ta mala ali srećna slučajnost ohrabrila me je da nastavim.

Pregledaju i površno i ostale brojeve, u četrdeset trećem, iz oktobra 1969, na čoh osvrtno iz pera – koga drugog do svoga prijatelja El Hlefija, pod naslovom *Odbijanje i priča Sulejmana el Šatija*; mada u skraćenoj verziji, ovde donosim i njega, jer se odnosi upravo na tu priču i jer me već želja da prikazem jedan važan trenutak moderne

³⁾ Kao nijedan veliki jezik danas, arapski – možda najdublji među jezicima – pati od diglosije – potpunog funkcionalnog rasepa između pisanog jezika i govornih idioma; na narodnom jeziku nastaje nešto poezije, zabavnih scenskih dela i gdekoji dijalog u romanima. Ali taj „narodni jezik“ u svakoj od arapskih zemalja drugačiji je od ostalih arapskih „narodnih jezika“, saglasno širini arapskog geografskog prostora i dijalekatskoj divergenciji od najmanje dve milenije.

kuvajtske (i arapske!) kratke proze i, bar donekle, književne kritike, koja je njen *alter ego*.

Priznajem da posle prvog itanja nisam znao ta no šta sam to pro itao, ali sam ose ao da mi pri a „leže“, za promenu, koliko god da je daleko od toga da spada u moju omiljenu vrstu. Posle drugog pribegoh lukavstvu: pro itah brže-bolje i El Hlefijev osvrt, a onda i jednu El Šatijevu kasniju pri u. Pokaza se da neki Arapi i te kako poznaju bitna svojstva kratke pri e.⁴⁾

Pri tre em itanju neke stvari zbunjivale su me jednako kao i u po etku. Nametao se samo jedan odgovor. Dva Sulejmana su drugovi iz mladosti, od osnivanja sara uju u ovom asopisu, a ve godinama ga zajedni ki i ure uju. Shvatih da su i ova dva njihova teksta u povratnoj sprezi, da se uzajamno dopunjuju; oni jesu svedo anstvo toga vremena i procesa koji su se tada doga ali, no – tek kad su zajedno, kao dva lica jedne te iste stvari.

Prevedoh i pri u i osvrt, a onda reših da napišem ovo što sada pišem i da sve to prezentiram onima koje bi takvo šta moglo zanimati. Tako, u paketu. Nisam odoleo grehu doterivanja manje jasnih mesta u El Hlefijevom osvrtu, strahuju i da bi u vernijem, polusirovom prevodu (kakav bih rado dao zbog specifi nosti me ujezi kog odnosa, ali ne umem) ta mesta ostala neshva ena. Moram da napomenem da sam neke male delove jednostavno presko io.

Možda je sav taj posao jalov, a opet – možda e se i pri a i osvrt mnogima dopasti. Nije pravo da uvek biram po svome kad ve ina ljudi nužno eka na prevodio ev rad da bi se nahranila književnim delima s tu ih jezika; nastoje i da svoju prevodila ku poetiku (ako tako šta postoji) demonstriram pre svega kroz izbor dela, ipak sam dužan da se tog prava kadšto i odreknem, da svoj ukus podredim tu oj radoznanosti, ne traže i kao naknadu za trud ništa osim puke slasti prevo enja.

Istina, više bih voleo da sam našao pri u koja e me pleniti samom sobom, a ne injenicom da je u jednom asu bila prelomna u nekoj od arapskih sredina, pogotovu ako je ispisana jednim pismom za koje ja, pošteno govore i, mnogo i ne marim. injenica da emo upravo to pismo sresti u pri ama mnogih autora iz svih arapskih zemalja nikako me ne raduje.

No, moja traganja išla su tada pravcem kojim su išla. Njihov ishod može nekom doneti radost susreta s onim što u kratkoj prozi najviše voli, ili dati kockicu za mozaik od razvojnih trendova savremene arapske proze. Neko drugi e nad ovim prevodima i radioni kim izveštajem stra iti malo svoga vremena. Možda sam i ja tra io od svoga. Odgovor nikad ne u doznati – naro ito ako moram da pitam.

Ali ja to i ne želim. Moja uloga ovde prestaje.

Beograd, 1993.

⁴⁾ Esej o El Šatijevoj tehnici iz pera dr Tarika Abdele, koji pominje El Hlefi i bez kojeg ovaj osvrt hramlje, nisam našao; verovatno je objavljen negde drugde. Ako sam i mogao saznati gde, sad više nisam mogao do i do tog asopisa. Ali tehnika se prepoznaje, El Šati je stvar postavio ozbiljno, gotovo nau no – ak, ini mi se, nau nije od Hlefija. Naslov *Tihi glas* nosi i njegova zbirka iz 1969. godine, posle koje su mladi pisci Kuvajta navalili da pišu kao *El Šati*.